



LUND UNIVERSITY

1800-talets medier: System, landskap, nätverk

Harvard, Jonas; Lundell, Patrik

Published in:
1800-talets mediesystem

2010

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Harvard, J., & Lundell, P. (2010). 1800-talets medier: System, landskap, nätverk. I J. Harvard, & P. Lundell (Red.), *1800-talets mediesystem* Kungliga biblioteket.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Jonas Harvard & Patrik Lundell

1800-talets medier: System, landskap, nätverk

VAD KÄNNETECKNAR EN kommunikationsrevolution? Boktryckarkonsten, radion, snällpressen, world wide web. Alla är de företeelser som haft stor betydelse för samhällets utveckling. Men är 1600-talets reform av postväsendet jämförbar med adb-teknikens införande på 1970-talet? Trots att talet om konvergens och multimedier ofta framställer vår egen tid som särpräglad och unik, är tillkomsten av nya medier och kommunikationsformer ett universellt historiskt fenomen. 1800-talet ägde i det avseendet sin egen dramatik. Det är det sekel då fotografiet erövrade världen och telegrafin sammanband snart sagt varenda medelstor stad. Järnvägen förgrenade sig, och det offentliga meningsutbytet förändrades i grunden när kommunikation över stora avstånd blev billigare och snabbare. Det ökade informationsutbytet över gränserna inledde en ny fas i den så kallade globaliseringen, och många medier blev på allvar massmedier. För tidningspressens del inleds 1800-talet med modernt genombrott och avslutas med industrialisering och professionalisering. Perioden 1830 till 1897 rubriceras i ett översiktsverk rent av som ”Åren då allting hände”.¹

Stora omvandlingar har i historieskrivningen ofta förknippats med enskilda medier.² En bidragande orsak är att medieinstitutionerna själva tagit aktiv del i meningsproduktionen. Exempelvis har pressen genom krönikor över journalistikens utveckling, resandet av statyer, anordnandet av utställningar, finansierandet av forskning samt rapporter om detta i spalter-

na präglat den dominerande berättelsen om det egna mediets framväxt.³ Detsamma gäller medier som boken, filmen, radion och televisionen. Förlagsbranschen sjunger inte i första hand televisionens lov, och filmindustrin framhäver inte radion. Beroendet av och samspelet med andra medieformer har knappast stått i fokus, delvis därför att ett grundläggande syfte varit att marknadsföra den egna produkten ideologiskt och kommersiellt. Ett mått på framgången är de akademiska disciplinernas institutionalisering, där vissa medier legat till grund för egna ämnen. Medie- och kommunikationsvetenskapen formerades huvudsakligen kring pressen, radion och televisionen; film- och litteraturvetenskap är andra tydliga exempel.

Som en motvikt till dessa enmediala historier har kulturhistoriskt inriktade forskare de senare åren erbjudit ny kunskap om överlappande mediepraktiker. Det som förenat historiens alla kommunikationsrevolutioner såväl som normalperioder – i den mån sådana finns – är kontinuiteten mellan gammalt och nytt. Äldre medier försvann inte bara för att nya tillkom. Nya medier tog plats i förhållande till en existerande helhet av mediala relationer. Man har talat om en viss tids medielandskap eller mediekultur. Den kulturhistoriska medieforskningens särskilda intresse för de förbisedda eller bortglömda medierna har också inneburit att forskningens praktik arbetat för en expansion av mediebegreppet. Kategorin medium har vidgats till att innefatta sådant som museer och andra samhällseliga institutioner. Detta har aktualiserat gränsdragningsfrågor – vad är egentligen ett medium?⁴ En hållning har varit att förhållandet mellan praktisk användbarhet och språklig stringens avgjorts av forskningsuppgiften. Vad som är ett medium, och när det är det, blir med denna syn i första hand en empirisk fråga.

Som ett alternativ till beteckningarna medielandskap och mediekultur argumenterar vi i den här boken för begreppet mediasystem. Att se en historisk konstellation av medier som ett system innebär att betona förhållandet mellan den mediala helheten och dess ingående delar, men också att reflektera över företeelser som jämvikt och balans, kontinuitet och förändring, rollfördelning och rollförändring. All god historieforskning placerar enskildheter i ett större sammanhang. Men den här bokens ansats innebär att kontexten görs till själva forskningsfrågan. Nätverksbegreppet ligger förstås nära, särskilt som det uppfattats inom den heterogena teoribildningen *Actor Network Theory*, där även föremål tillskrivs agens.⁵ När vi här använder begreppet nätverk syftar vi emellertid på mellanmänskliga relationer, och låter system inkludera de institutionella, tekniska, ekonomiska och kulturella förutsättningar utifrån vilka nätverk växer fram och upprätthålls.

Jämfört med termerna kultur och landskap, har systembegreppet traditionellt, inte minst i den luhmanska traditionen, konnoterat strikt schematiska förklaringsmodeller.⁶ I vissa forskningsinriktningar reserveras begreppet också för stora strukturer som kontrolleras av en specifik operatör enligt regelstyrda samband. Ett sådant synsätt återfinns inom teknikhistorien, där man sedan 1980-talet talar om *Large Technological Systems*, LTS. Grundtesen är att etableringen av infrastrukturella system som telefonnät och vägnät, elnät eller avloppssystem, följt vissa urskiljbara mönster, där olika faser följt på varandra. Utvecklingen har inte sällan präglats av aktiva personer, så kallade *system builders*, uppfinnare eller entreprenörer, som genom sin förmåga att röra sig mellan ekonomiska, politiska, vetenskapliga och sociala domäner, påverkat det tekniska systemets framväxt.⁷ Huruvida sådana regelbundenheter kan utläsas i studier av mediesystem beror till stor del på vilka empiriska fenomen som studeras. Det regelmässiga kan vara lättare att se i tekniska aspekter av mediehistorien, medan en eventuell operatör som kontrollerar helheten befinner sig långt borta i aktörsnära undersökningar av konsumtionspraktiker.

Med begreppet mediesystem innefattas alltså i den här boken först och främst de mellanmediala förbindelserna, och ett mediesystem utgör summan av de olika mediernas inbördes relationer vid en given tidpunkt. Dessa relationer måste i sin tur förstås som integrerade i historiska konstellationer av till exempel teknik, organisationer, aktörer, platser. En viktig aspekt är föränderligheten. Den historiska utvecklingen på medieområdet har varit livlig, och något linneanskt *systema mediorum* går inte att rekonstruera. Tvärtom har konflikter, tekniska förändringar och omtolkningar ständigt omkastat såväl medieformernas inbördes relationer som deras samhälleliga betydelse.

Systemansatsen inom medie- och kommunikationsvetenskapen

Att förankra ett brett mediehistoriskt angreppssätt i en genomförd analys av sambanden med tekniska, ekonomiska, politiska och sociala fenomen kan verka som en oöverstiglig forskningsuppgift. Emellertid finns föregångare inom medie- och kommunikationsvetenskapen. Vanligtvis har dessa ansatser resulterat i generaliserande översikter, och analyserna har byggt på en begränsad uppsättning medier. Inom dessa arbeten har särskilt två aspekter av mediesystemet uppmärksamats: ägarstrukturer och maktfrågor.

En tongivande inriktning pekar på hur nya och gamla medieformer i allt större utsträckning samögs inom stora konglomerat, så kallade mediehus. Joseph Turow talar för 1900-talets del om "cross-media industries" och kallar summan av medieindustriernas inbördes relationer för "the media system of a society".⁸ Turow hävdar att mediernas generella samhällsbetydelse uttrycks genom de organisationsförhållanden, strategier och maktrelationer i relation till vilka nya medieteknologier får sitt genombrott. Utvecklingen mot ett globalt mediasystem och ägarkoncentration väcker också frågor om medborgerligt inflytande. Finns det exempelvis, frågar Robert McChesney, ett samband mellan de underhållningsinriktade prioriteringarna hos mediekonglomeraten och ett svagare intresse för politikens dagsfrågor? Medför ökat samägande en tendens till likriktning?⁹

Dessa och liknande studier förenas av två iakttagelser: För det första att antalet kommersiellt gångbara medieformer ökat kraftigt i nyare tid. För det andra att ägandet av nya och gamla medieformer har koncentrerats till allt färre och större medieföretag. Här kan återigen påpekas att varje tid har sina "nya" medier. Inte heller kritiken mot ägarkoncentration är ny. Den dystopiska samhällsvision McChesney företräder måste ses i ljuset av en lång intellektuell tradition som innefattar såväl svensk konservativ mediekritik under 1830-talet och sekelskiftets diskussion om kartellbildningar som Adornos och Horkheimers välkända efterkrigsangrepp på masssamhällets mediestyrd kultur.¹⁰

Där dessa arbeten framhållit marknadskrafternas inflytande på medieutvecklingen har andra inriktningar inom området mediasystem pekat på statens roll. En sådan studie har varit tongivande i decennier: den kraftigt antisovjetiska *Four theories of the press* från 1956. Modellens kategorier var "authoritarian", "libertarian", "socially responsible" samt "the Soviet system".¹¹ Indelningen baserades framförallt på mediernas relativa självständighet och på graden av statlig intervention. Bokens undertext var ett passionerat försvar för vad som uppfattades som västliga friheter. Som en sentida replik på *Four theories* presenterade Daniel C. Hallin och Paolo Mancini i *Comparing media systems* 2004 ett mer nyanserat ramverk för jämförelser mellan länder och regioner. Enligt dem har utvecklingen i Västeuropa och USA från 1800-talet och framåt följt tre olika utvecklingsvägar, vilka resulterat i tre olika mediasystem: Den polariserade pluralistiska modellen (Medelhavet), den korporativt demokratiska modellen (Nordeuropa) och den liberala modellen (Nordatlanten). I de länder som hänförs till den korporativt demokratiska modellen, däribland de nordiska, låg den stora läskunnigheten till grund för en

tidig och omfattande presskonsumtion. Detta var en avgörande skillnad gentemot exempelvis Medelhavsländerna, där tidningsläsandet varit och fortfarande är betydligt mindre utbrett.¹² Andra faktorer som enligt Hallin och Mancini påverkat den nordiska utvecklingen var den tidiga framväxten av en kommersiell press stödd av ett läsande borgerskap och hög professionell självständighet hos journalistkåren. Detta kombinerades med starka band mellan medier och intresseorganisationer (till exempel politiska partier), samt ett starkt statligt intresse för pressen, vilket dock snarare uttrycktes i hot om intervention än i faktiska ingripanden. Sammantaget har enligt modellen dessa faktorer lagt grunden för de textbaserade mediernas starka ställning i Norden.

I förhållande till ovanstående perspektiv framstår en norsk ansats som något av en hybrid. Henrik G. Bastiansen har tidigare tillsammans med Hans Fredrik Dahl utgått från mediesystemtanken i översiktsverket *Norsk mediehistorie* från 2003. I en artikel från 2008 kombinerar han Hallins och Mancinis komparativa projekt med resonemang om medieformernas historiska utveckling. I artikeln presenteras en omfattande kronologi, som baseras på de norska mediernas historia. Slutsatserna ligger på en hög generaliseringsnivå; perioden 1850 till 1920 behandlas till exempel som en avgränsad enhet.¹³

Målet med dessa mediesystemansatser har i hög grad varit just storskaliga periodiseringar. En viktig del av forskningens slutprodukt har utgjorts av kronologier med de centrala faktorernas omvandling uppställda i tabellform. Periodiseringar kan visserligen vara pedagogiskt motiverade, men frågan är i vilken utsträckning de för forskningen framåt. I värsta fall riskerar dylika ansatser att under breda epokbegrepp dölja mer än de förklarar. Ett annat gemensamt drag hos många försök att generalisera kring mediesystemen är tendensen till normativa slutsatser om vilket system som är ”bäst”. Särskilt tydligt är detta i modeller som ställer liberala mot auktoritära system.¹⁴ Ofta återfinns en tämligen anakronistisk fokus på de traditionella massmedierna och en i grunden teleologisk syn på medieutvecklingen.¹⁵

Bortser man från användningen av själva systembegreppet inställer sig också frågan om förhållandet till andra periodiseringar inom mediehistorien. Exempelvis finns stora likheter med de offentlighetstyper som idag är väl etablerade i den historiska forskningen. Jürgen Habermas offentlighetsteori med dess resonemang kring kaffehus, litterära salonger, tidningspress och parlament kan ses som en periodisering av olika mediesystem (det representativa, det borgerliga och slutligen det av privatintressen invaderade eller refeodaliserade mediesystemet). Sådana

generaliseringar omfattar såväl ekonomin och medieproduktionens organisationsformer som offentlighetsdiskursens sociala distribution, mediearenornas omvandling och statens inflytande. Trots den massiva och välgrundade kritik som de senaste decennierna riktats mot modellens rimlighet i sina enskildheter – vad hände till exempel med genusfrågor, religiösa aspekter eller den eventuella proletära offentligheten? – är det oundvikligt att ett mediesystemperspektiv beaktar motsvarande faktorer.¹⁶

Den kulturhistoriska medieforskningen och systemansatsen

De senaste decennierna har den kulturhistoriska medieforskningen prövat nya sätt att analysera mediernas historiska former. Samspelet och utbytet mellan samtida medier, liksom mellan äldre och nyare medieformer, har analyserats utifrån termer som alla syftar på förhållandet *mellan* medier: intermedialitet, konvergens och remediering. Mediebegreppet har vidgats, och bortom de traditionella mediernas dominans har rader av alternativa uttryck gradvis kommit att inkluderas som just medier i de historiska undersökningarna. Alltifrån jubileer och statyer till reklamföremål och kartor har fått sin särart och historiska roll belyst.¹⁷ I mångt och mycket har detta inneburit en dekonstruktion av den tidigare historieskrivningens dominerande berättelser. Ursprunget till de så kallat traditionella massmediernas dominans var föga mer än den självpåtagna politiska roll de erövat under den långa kampen om statsmaktens ekonomiska och symboliska resurser. Det återkommande talet om tryckfrihet och upplyst debatt förutsatte att en relativt fixerad uppsättning medier skulle vara de betydelsefulla, inte minst för den politiska historien. Det är detta som gör att en mediehistoria för tiden före 1900, när medieformer som tidningar och böcker undantas, kan framstå som lågkulturell, rent av kuriös eller uteslutande kommersiell.¹⁸ Men vissa medieformers lågmälda uttryck – till exempel kistebrevets – må ha haft ringa kulturella, politiska eller sociala effekter i ett kort perspektiv; i ett längre kan de mycket väl ha undergrävt en mer högljudd retorik i andra och förmodat betydelsefullare medier – som politiska tidningar. Och i fråga om ett mer omedelbart publikt genomslag är styrkeförhållandet mellan tidningar med måttliga upplagor och massattraktioner som utställningar och invigningar knappast givet.

Utan tvivel har också medieutvecklingen i vår egen tid, liksom föreställningen om det så kallade nätverkssamhället, bidragit till att vitalisera forsk-

ningens intresse för äldre och bortglömda medier. En lång rad av det förflutnas ”nya” medier – från tryckpressen över telegrafin till röntgenplåtarna – har genom historien omgetts av en magisk nimbus och ansetts signalera att en ny tid anlät.¹⁹ Raymond Williams har i det avseendet hävdad att mediekulturen alltid präglas av framflytande element, jämte de dominerande och kvardröjande.²⁰ En risk med den kulturhistoriska medieforskningens upptäckarglädje är att den enmediala historien upprepas – blott med nya medier – och att helheten än en gång rekonstrueras som summan av de enskilda mediernas historier. En annan fara med att fokusera på mindre uppmärksammade medier är att de traditionella massmediernas betydelse istället för att kritiskt relativiseras, antingen pliktskyldigast apostroferas utifrån en äldre sekundärlitteratur eller helt enkelt förbises.²¹

Viss kulturhistorisk forskning har antytt en systemansats. Exempelvis refererar antologin *1897* som utkom 2006 till uppfattningen att mediasystem är mediehistoriens viktigaste studieobjekt. Ett centralare begrepp där är emellertid mediekultur, med vilket författarna avser ”att länka ihop och historiskt undersöka utbytet mellan olika medieformer och mediepraktiker”.²² Utifrån exempel som posten, papperet och tryckpressen runt sekelskiftet 1700, har andra, i linje med vad vi inledningsvis antydde, argumenterat för en snävare definition och vill reservera mediasystembegreppet för ”medier och kombinationer av medier som fungerar mer regelmässigt och styrt”.²³

Ambitionen att rikta blicken bortom de inommediala relationerna – och samtidigt betrakta dessa i termer av ett system – är tydlig i Asa Briggs och Peter Burkes *A social history of the media* från 2003. Författarna framhåller att olika medieformer haft såväl komplementära som mot varandra stridande roller. ”Att tänka i termer av mediasystem”, skriver de, innebär att uppmärksamma ”arbetsdelningen mellan olika kommunikationsformer” i en given tid. Samtidigt poängteras att gamla och nya medier inte bara kan samexistera utan verkligen gjort det i historien.²⁴ De betonar också infrastrukturens betydelse för mediasystemets utformning, och att förändringar i mediasystemet måste förstås i relation till transportsystemets förändringar. Överföringen och tolkningen av budskap sker alltid inom ramen för den fysiska kommunikationens system.²⁵ I ansatsen ligger också det metodiska greppet att analysera mediasystemet genom att fokusera på enskilda ”events”, och här blir de utomediala dimensionerna helt centrala. Forskningen ska nämligen, menar de, ”undersöka hur de olika medierna bidrog till dessa händelser, och hur händelserna själva bidrog till mediasystemets evolution och modifiering”.²⁶ Denna utvidgade syn på mediasystem erbjuder flera fruktbara utvecklingsmöjligheter.

1800-talets mediasystem

Föreliggande försök att pröva möjligheterna med ett systemperspektiv på mediehistorien positioneras utifrån tre forskningslägen: Den traditionella och enmediala historieskrivningen, den forskning som explicit talat om ”mediesystem” samt den kulturhistoriska medieforskning som antytt helhetsperspektiv, men oftast stannat vid kontextualiserande fallstudier av enskilda medieuttryck. Förkärleken för att närma sig mediehistorien utifrån breda epokbeteckningar och samband på makronivå innebär att mediasystem i tidigare ansatser så att säga har studerats uppifrån och ner. Vår ambition är den motsatta: att empiriskt frilägga konkreta mediala utbyten, samband och överlappande praktiker på lokal nivå. Det är ganska poänglöst, menar vi, att endast utgå från att olika mediala fenomen hänger ihop ”i princip”, på något inte närmare specificerat sätt. Forskningens syfte är att visa hur. Först därefter kan frågor om övergripande mönster och orsakssamband diskuteras på allvar.

Empiriskt närgångna fördjupningar möjliggör också en ny förståelse av fenomen vanligtvis betraktade som utommediala. Mediesystem blir i den meningen ett analytiskt grepp för att problematisera förgivettagna kategorier. I fråga om mediernas historiska utveckling uppfattade forskningen länge representationen som transparent. De historiska medierna sågs som avhängiga andra frågor om samhällsförändring. *1800-talets mediasystem* är ett försök att vända på perspektiven. Genom att lyfta fram sambanden mellan olika medier och deras grad av integration i samhällskroppens delar vitaliseras inte bara mediehistorien; historiska medieanalyser blir också ett alternativ till att förklara samhällets utveckling på andra områden. Utan medier är exempelvis det politiska livet obegripligt, oavsett hur djupt konstitutionella teknikaliteter och personliga allianser granskas. Liksom de varierande uttrycksformerna var en del av det politiska systemet, kan också politiken sägas vara ett uttryck för det rådande mediasystemet. Vad gäller ekonomin visar konsumtionsindustrins framväxt hur annonskampanjernas bruk av samtidens olika medier både fyllde dessa med innehåll och lade grunden för tillverkningsindustrins avsättning för nya varugrupper. Här kan mediasystemperspektivet bidra till att förklara den ekonomiska utvecklingen och omvänt. Inte för att systembegreppet som sådant varit främmande för den ekonomiska historien, snarare tvärtom; merkantilism och kapitalism är hävdvunna och ständigt aktuella systemetiketter på makronivå. Joseph Schumpeter såg i sin *History of economic analysis* systemen som medvetna konstruktioner: som mötet mellan analytiska ekonomiska principer och de politiska be-

slut som genomförde dem.²⁷ För honom var det en självklarhet att skilda ekonomiska system dominerat i olika regioner eller epoker. Med samma självklarhet kan vi tala om att konstellationer av medier och deras relationer till utommediala faktorer utgjort mediesystem.

Ansatsen fungerar i boken på två plan. Mediesystem handlar, för det första, om den konkreta empiriska verkligheten. Mediesystemet är då det objekt som historikern försöker kartlägga i termer av summan av en tids mediala relationer: utbyten, hierarkier, cirkulation och andra samband. Bidragen i *1800-talets mediesystem* riktar genomgående uppmärksamheten mot de konkreta utbytena medier emellan; detta i termer av ett system som alltid består av en mångfald sådana handfasta relationer snarare än en mer impressionistiskt tecknad kultur av inte närmare identifierade samband. Denna panoramiska blick innebär i sin tur att ett större intresse ägnas *också* de traditionella massmedierna.

Mediesystem utgör, för det andra, ett analytiskt perspektiv, ett sätt att bedriva historisk kultur- och samhällsanalys. Naturligtvis kan perspektivet behandlas mer eller mindre strikt. I en svagare mening utgör det en betraktelseform, ett slags allmän liknelse eller metafor, som gör det möjligt att tala om historiska medier på ett fruktbart sätt. Begreppet blir då huvudsakligen ett heuristiskt redskap och en påminnelse om att samband mellan olika företeelser inte alltid syns på ytan. I en mer strikt mening fungerar ansatsen som en utgångspunkt för att ställa och besvara vissa typer av frågor. Begreppet kopplas då till en förklaringsram och blir en plattform för att klargöra historiska förhållanden och orsakssamband i fråga om mediernas samhällsroll. Här blir det aktuellt att närmare dissekera de specifika förhållandena mellan olika medier och utommediala faktorer. Liksom mediernas betydelse för samhällsförändringen har varit beroende av de inommediala relationerna, blir dessa meningsfulla först då de sätts i samband med utommediala aspekter. Till den fysiska infrastrukturen, som Briggs och Burke pekar på, läggs här också andra typer av tekniska, ekonomiska, politiska och sociala faktorer som olika medieformer och mediala utbyten påverkat eller påverkats av. Men till skillnad från tidigare encyklopediska ambitioner – av Briggs och Burke behandlas reformationen som ett ”event” – och i linje med vad som argumenterats för inom mycken kulturhistorisk forskning, menar vi att nyckeln till en mer övergripande förståelse av dessa komplexa relationer ligger i studier av det historiskt specifika.

Målet är således att föreslå och i ett antal inledande fallstudier pröva potentialen hos en mediesystemansats, inte att förespråka någon enskild ingång eller detaljerad analysmodell. Det vore bakvänt att på förhand

peka ut en specifik faktor, eller någon del i systemet, som mer avgörande än någon annan. Huruvida till exempel ekonomiska faktorer är överordnade tekniska eller tvärtom, eller om exempelvis tidningspressen under den period vi undersöker alltid är det dominerande mediet, måste undersökas empiriskt och beror på vilka mer specifika frågor som ställs. I de föreliggande fallstudierna utvecklas också olika tematiska aspekter av mediasystemets historiska gestaltning, som mediers produktion av tid och rum, mediala hierarkier och mediepolitiska ämnen. Som verktyg för genomförandet har vi valt att fokusera på en avgränsad period, ett drygt halvsekel från omkring 1830 till cirka 1890. Till stöd har vi också formulerat ett antal konkreta forskningsfrågor: Hur migrerade och översattes innehåll mellan olika medier? Hur påverkade formmässiga förändringar inom ett medium ett annat? Hur förändrade tillkomsten av nya medier de redan existerandes betydelse? Vad innebar de ekonomiska förutsättningarna inom ett medieområde för andra mediers produktionsvillkor? Vad hade ett mediums distributionsvillkor för betydelse för konsumtionen av andra medier? I linje med vad som sagts ovan, handlar dessa frågor inte om de enskilda medierna i sig utan om förhållanden dem emellan och de sammanhang som de ingått i. Ansatsen genererar inga snabba generaliseringar eller makroförklaringar, och frågorna ska inte ses som uttömmande utan som riktninggivande. Inget enskilt bidrag har ambitionen att besvara dem alla. I olika kapitel analyseras mediasystemet i relation till ämnen som nykterhet, bildningssträvanden, kändiskultur, krigsrapportering, nyhetsförmedling och litterär konsumtion. Dessa företeelser analyseras inte endast utifrån hur de representerats i eller spridits genom olika medieformer utan hur de överhuvudtaget konstituerats i och genom sina mediala relationer.²⁸

Bokens bidrag rör sig framförallt kring två teman: mediasystemets rumsliga respektive sociala dimensioner. Den rumsliga dimensionen utforskas genom analyser av relationen mellan de fysiska platser där medier producerats och konsumerats och de imaginära rum som genom medierna representerats och distribuerats. Den sociala dimensionen belyses genom analyser av spänningen mellan hur historiska aktörer – enskilt eller genom organisationer eller institutioner – gjort bruk av mediasystemet och de föreställda åsikts-, intresse- eller värdegemenskaper detta bidragit till att etablera. Var för sig visar artiklarna hur mediasystemet såväl bidrog till att organisera det sociala livets platsbundna former som att gestalta de representerade rummens föreställda gemenskaper.

Dessa processer saknade många konventionella gränser. Översättning (som också innebär en rörelse i rummet), teknologisk anpassning och

ändrade kommersiella villkor omvandlade längs resan mellan olika nationella publikationer och platser såväl mediernas yttre former som deras innehåll och tillskrivna betydelse. De kontaktytor och förutsättningar som möjliggjorde så skilda fenomen som svenska folkbildares, politikernas och annonsörers bruk av utländska modeller för marknadsföring och opinionsbildning, uppbyggandet av John Ericssons arbetsrum i New York på Djurgården i Stockholm, eller förmedlingen av långväga nyheter till periferins landsortstidningar, speglade ett beroende av större internationella sammanhang. Dessa och andra exempel pekar alla i riktning mot mediasystemets gränslösa natur.

Så visar Jonas Harvard i sitt bidrag om den elektriska telegrafens roll i mediasystemet blev till en symbolisk referenspunkt för en mängd mer eller mindre orealistiska föreställningar om tid och rum. Först och främst ansågs den elektriska kommunikationen som sådan upphäva rummets begränsningar. Ett globalt nervsystem skulle med omedelbarhet förmedla nyheter och sammankoppla platser på stort avstånd från varandra. Emellertid krävdes under lång tid en hel rad äldre transporttekniker för att realisera de förhoppningar som knöts till den nya tekniken. Telegram fraktades med ångbåt och via tåg, och de återkommande tekniska problemen synliggjorde de fysiska transporterens betydelse. I mottagarledet framgår också hur läsandet av telegram i periferins resursfattiga områden antog särskilda former. Upp i det nordliga Piteå prenumererade enskilda medborgare på nyhetstelegram som spikades upp i rådhusets förstuga, dit allmänheten ibland begav sig för att läsa om senaste nytt från andra delar av världen. Så skapade teknikens möte med lokala förutsättningar en särpräglad rumslig gemenskap kring konsumtionen av de observationer från Europa som översatts till telegrammets typiska format och på olika vägar förmedlats till den norra periferin.

Samspelet mellan rumsliga och sociala dimensioner åskådliggörs också i Johan Jarlbrinks jämförelse mellan andra typer av läsplatser – Blanchs Café i Stockholm respektive Äspö socken i Skåne – där kaféens öppna och urbana läsmiljö ställs mot det lantliga sockenbibliotekets enskilda och privata former för textkonsumtion. Genom sin koppling till kaféerna kom tidningsläsningen att representera ett flyktigt mediebruk, inriktat mot det senaste och ofta förknippat med de ungarlar som använde kaféerna som sina vardagsrum. I motsats till den nyttighetslitteratur som köptes in till de lokala sockenbiblioteken representerade tidningen en efemär och ytlig kunskapskälla. Så klagade också många observatörer över den halvbildning som erbjöds kafépubliken. Den sanktionerade lit-

teratur som sockenbibliotekens avnämare kunde konsumera i sina hem, hade däremot en betydligt högre halt av tillskrivet bildningsinnehåll. Bokens och tidningens roller som medium konstituerades därmed av deras inbördes relationer i mediasystemet, de platser där de konsumerades och de olika föreställningar om mediers skilda betydelser för nationens upplysning och vidare utveckling som de förknippades med.

Hur olika läslogiker samspelade med de ekonomiska villkoren för medieproduktionen visas också av Gunnel Furulands artikel om häftelitteraturens framväxt. Det stora inflödet av översättningslitteratur till Sverige sammanföll med framväxten av en ny medieform – billigboken. Till följd av förmånliga portoregler började en form av följetonger som utgavs häftesvis att distribueras i en form som gav dem en stor likhet med periodiska skrifter. För att dra nytta av de förmånliga ekonomiska villkoren krävdes också att de försågs med en viss mängd tidningsliknande innehåll. Genom detta växelspel mellan den tidningsbaserade marknadens ekonomiska förutsättningar och den litterära produktionens nya möjligheter skapades också en medial plattform där nya typer av författarskap kunde ta plats. Där den äldre litteraturen dominerats av lärde män kom nu nya grupper av författare – ofta kvinnor – att få avsättning för sina texter. Mediasystemet begåvades därmed med en ny medieform, belägen både till stil och kulturell status någonstans mellan tidningen och den traditionella boken. Drivande i denna utveckling var framförallt två aktörer: förläggaren och konsumenten. Köparnas benägenhet att ta till sig denna nya litteratur var avgörande för att ge medieformen dess framträdande ställning på bokmarknaden.

Också i fallet med nykterhetsrörelsen – där själva huvudsyftet med det organiserade engagemanget var en medieproduktion som skulle sprida avhållsamhetens välsignelser – konstituerades mediasystemet genom ett samspel mellan en lång rad medieformer såsom tal, tryckta föredrag, privatbrev, upplysningsskrifter och tidningar. Rörelsens strategiska bruk av medier, som är föremålet för Patrik Lundells bidrag, gör den första nykterhetsrörelsen till ett tidigt exempel på en grupp historiska aktörer som aktivt tar de tillgängliga medieformerna i bruk för att inte endast sätta ett samhällspolitiskt ämne på agendan utan göra den till en offentligt erkänd fråga överhuvudtaget. Att verka för nykterhetssaken innebar att verka genom mediasystemet, vilket inte minst betydde att förhålla sig till det moderna tidningsideal som snabbt höll på att etablera sig – och samtidigt balansera allt radikalare tendenser inom rörelsen. Genom en mindre grupp personers mycket aktiva mediebruk fortplantade sig rumsliga manifestationer i form av folkmöten vidare genom mediasystemet och

återuppstod och fick sin betydelse för rörelsens identitet genom att omtalas vidare i olika slags rapporter i skilda medier.

Försöken att med organiserade insatser gestalta en viss åsiktsriktning är också tydlig i Jonas Harvards bidrag om den opinionsrörelse som föregick 1865 års representationsreform. Där samverkade under en följd av år en grupp inflytelserika personer för att med väl planerade kampanjmetoder skapa ett folkligt stöd för en reform av det politiska systemet. Genom att aktivera lokaltidningsredaktörer och andra inflytelserika aktörer på över 100 orter runt om i landet och förmå dessa att organisera möten till förmån för förslaget, etablerades en gräsrotsrörelse, vars opinionsuttryck var noggrant koordinerade och samordnade. Genom hela kedjan – från instruktionsbrev, över de lokala mötena och namnsamlingarna till delegationerna som uppvaktade konung och justitiestatsminister och de allt tätare inkomna telegrammen om manifestationer till förmån för förslaget som publicerades i huvudstadens tidningar – löpte reformrörelsens centrala argument: att nu var tiden för en reform, och att folket stod bakom det aktuella förslaget. Det sätt på vilket reformrörelsen aktiverade stora delar av mediasystemet bidrog aktivt till intrycket av en utbredd åsiktsgemenskap i landet kring det vilande förslaget.

Denna breda gestaltning av opinionsyttringar hade inte varit möjlig utan ett sammanhållande och organiserande medium – tidningspressen. Madeleine Hurd visar i sin artikel hur merparten av de mediala uttryck utanför pressen som reformrörelsen begagnade sig av hade en motsvarighet i form av en textgenre i tidningarna. Hon kallar dessa genrer för medieberoende genrer eller mediasystemgenrer, och analyserar hur dessa genrer och de motsvarande medierna fungerade i ett symbiosliknande förhållande. Exemplet på sådana genrer är många, men särskilt framhåller Hurd relationen mellan de politiska mötena runt om i landet och de korresponderande mötesreferaten i tidningarna. I detta specifika fall fanns en fastlagd struktur för hur mötesritualen skulle utformas och vilka ingredienser ett typiskt och lyckat möte skulle ha. De korresponderande mötesberättelserna återberättade dessa möten, men infogade de ritualiserade aktiviteterna i en passande tidningsform, som samtidigt tillrättalade och skapade en enhetlig historieskrivning från mötet i fråga. Genom den enhetliga formen blev mötesrapporterna delar i en större berättelse, där tidningspressen – med hänvisning till alla dessa uttryck utanför tidningen själv som den sammanförde och gav röst åt – kunde göra anspråk på att föra folkets och nationens talan.

Jämfört med dessa politiska aktörer, hade de kommersiella intressenterna förstas andra mål – ekonomisk vinning och näringsmässig fram-

gång. Men, som Ulrika Torells och Christina Mattssons artikel om visannonseringen – med särskild fokus på den färgstarke pionjären Gustaf Mallander och hans *Malles Annons-visbok* från 1887 – gör klart, strävade även kommersiella aktörer efter att införliva allt flera uttrycksformer i sin repertoar. Denna audiella konsumtionshistorias nät av mediala relationer har också kopplingar till tidens artistiska scenkonst. Reklamvisan var ett av många medel som annonsörerna använde för att påverka människornas rörelse i rummet. Visorna betonade både butikernas utbud och de platser där de låg. Rimmade gatunamn skulle särskilt locka hugade konsumenter att förflytta sig till de platser där konsumtionen skulle äga rum, och begärets förväntningar infrias. Visorna är så en del av historien om gaturummets förändringar, när huvudstadens butiker med påkostade entréer och lockande uppställningar i fönstren också tog arkitekturens rumsliga medium i bruk för att kommunicera med stadens befolkning.

Det rumsliga temat går igen även i Andreas Nybloms bidrag om de materiella aspekterna av 1800-talets kändiskultur. Mediernas representationer av kändisar upprättade ett slags imaginär social krets. De olika medier genom vilka berömmelse skapades, gjorde individer till enskilda symboliska centra i mediasystemet. Likt religiösa relikier fick föremål med en dokumenterad personlig relation till sådana kändisar en närmast övernaturlig aura. Ting såsom Esaias Tegnér's glasögon eller August Strindbergs febertermometer gavs en funktion som medier genom vilka en brygga mellan då och nu, och mellan den medierade personligheten och beundrarens fysiska verklighet upprättades. Genom föremålen kunde celebriteterna göras närvarande i rummet. På så vis kan vad som kallats parasocial interaktion, annars förknippad med framför allt televisionen, sägas vara en utvecklad publikrelation redan inom 1800-talets mediasystem.

De nya möjligheterna att massproducera illustrationer i tidningar vidgade också möjligheterna att gestalta ett medierat rum i samband med Krimkriget, föremålet för Magnus Rodells bidrag. Genom en kombination av rumsliga medier såsom panoramor och utställningar där besökaren kunde vandra runt, nyhetstelegram, redaktionella texter och, inte minst, illustrationer skapades eller snarare återskapades en bild av krigsskådeplatserna vid Svarta havet. Det slags överblick av händelseförloppet som dessa representationer gjorde möjlig motsvarades i metaforisk mening av den överblick generalerna hade när de betraktade slagfältet från kringliggande höjder. I denna gestaltning fick olika medier skilda roller. Telegrammen utgjorde små titthål, snabbt förmedlade men opålitliga fragmentariska brottstycken, medan kartor och översiktsplanscher

satte delarna i relation till varandra och placerade in dem i ett känt geografiskt rum. Det ligger nära till hands att i fallet med Krimkrigets medialisering se kriget självt som den organiserande principen för mediasystemets aktivering. Och kriget var förvisso en spegling av ett annat system – det militära.

Sett till relationen mellan system och nätverk, kan det utifrån dessa bidrag sägas några ord om den eventuella förekomsten av en operatör. Där nätverk kännetecknas av distribuerat inflytande och en lång rad inbördes oberoende kontaktytor, är den centraliserande och regelstyrda aspekten ofta det som sägs känneteckna ett system. Men där mediasystemet, i bestämd form, kan sägas bestå av en relativt långsamt föränderlig flora av medietekniker och uttrycksformer, skiftade operatörerna. Att en eller flera aktörer strävade efter att aktivera mediasystemet innebar inte att det fanns en enda omnipotent operatör. Enskilda aktörer kan förvisso under en begränsad tid få ett dominerande inflytande över den offentliga debatten i en given fråga. Men de är som regel inte ensamma, där finns andra som också strävar efter att kunna påverka. I det ljuset kan en bild tecknas av ett mediasystem där olika aktörer konstant ingår i en mer eller mindre animerad kamp om inflytande över hela eller delar av de tillgängliga mediala uttrycken. De olika aktörernas tillgångar i form av ekonomi, teknik eller symboliska resurser avgör i vilken grad de kan påverka innehållet i en viss del av systemet.

Tidens samlade mediala relationer gör vi förstås inga anspråk på att komma åt och än mindre att presentera dem här. Däremot är förhoppningen att kombinationen av kronologisk avgränsning och tematisk breddning ska vara ömsesidigt belysande. Vad bidragen under alla omständigheter gör tydligt är att komplicerade relationer medier emellan och mellan medier och andra samhällsfenomen existerat också under andra epoker än vår egen. Liksom vinsterna med att bredda mediebegreppet och avvisa monomediala förklaringsmodeller har varit uppenbara, är vi övertygade om det produktiva i att lyfta blicken också utanför medierna själva. Därigenom kan vi bättre förstå hur människor i det förflutna orienterat sig och hur olika medier, de så kallat traditionella massmedierna inkluderade, fungerat, tillsammans.

*

Vi vill tacka Ridderstads stiftelse för historisk grafisk forskning för mycket generösa bidrag, vilka möjliggjorde såväl två symposier som tryckningen av den färdiga boken. Stort tack också till Staffan Bergwik

(Wennerholm), Ylva Hasselberg, Pelle Snickars och Nina Wormbs som ställde upp som kommentatorer.

NOTER

- 1 Just fotografiets globala spridning och omvälvande implikationer har jämförts med webben i vår tid, se Peter Walsh, "Rise and fall of the post-photographic museum: Technology and the transformation of art", *Theorizing digital cultural heritage*, red. Fiona Cameron & Sarah Kenderdine (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2007).
- 2 Ett mycket tydligt exempel är Elizabeth L. Eisenstein, *The printing press as an agent of change: Communications and cultural transformations in early-modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).
- 3 Se Patrik Lundell, "The medium is the message: The media history of the press", *Media History*, vol. 14, nr 1, 2008.
- 4 För en diskussion om mediebegreppets olika definitioner, se Nicholas Abercrombie & Brian Longhurst, *The Penguin dictionary of media studies* (London: Penguin, 2007), 213–222.
- 5 *Actor Network Theory* (ANT) betecknar en heterogen uppsättning forskningspraktiker vars gemensamma utgångspunkt är att samhället inte främst är uppbyggt i form av sfärer, arenor och institutioner (som ytor) utan i form av relationer (som trådar, kopplingar och band). Med denna utgångspunkt som bas, framhålls hur summan av de samhälleliga relationerna inkluderar mellanmänniskliga relationer likväl som relationer mellan föremål, idéer, medier och institutioner, och människors eller grupper relationer till dessa. Det som särskiljer ANT från andra teorier är bland annat att även icke-människliga fenomen kan vara aktörer, de tillskrivs agens. Med detta synsätt kan alltså ett medium sägas äga en viss uppsättning egenskaper, vilka i en given situation "handlar". Bruno Latour, *Reassembling the social: An introduction to Actor Network Theory* (Oxford: Oxford University Press, 2007); John Law & John Hassard, red., *Actor Network Theory and after* (Oxford: Blackwell, 1999).
- 6 Om systemteorins framväxt generellt se Robert Lilienfeld, *The rise of systems theory: An ideological analysis* (New York: Wiley, 1978).
- 7 Frank W. Geels, *Technological transitions and system innovations: A co-evolutionary and socio-technical analysis* (Cheltenham: Edward Elgar, 2005), 29. För en diskussion av terminologin inom LTS, se Bernward Joerges, "High variability discourse in the history and sociology of large technical systems", *The governance of Large Technical Systems*, red. Olivier Coutard (London: Routledge, 1999). Ett svenskt perspektiv ges i Pär Blomkvist & Arne Kaijser, *Den konstruerade världen: Tekniska system i historiskt perspektiv* (Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 1998).

- 8 Joseph Turow, *Media systems in society: Understanding industries, strategies, and power* (New York: Longman, 1992), citaten från XV, 5.
- 9 Robert W. McChesney, *Rich media, poor democracy: Communication politics in dubious times* (Urbana: University of Illinois Press, 1999).
- 10 För kritik av detta slag av till exempel Lars Hierta och *Aftonbladet*, se till exempel Åke Abrahamsson, *Ljus och frihet till näringsfång: Om tidningsväsendet, arbetarrörelsen och det sociala medvetandets ekologi: Exemplet Stockholm 1838–1869* (Stockholm: Kommittén för Stockholmsforskning, 1990); Max Horkheimer & Theodor W. Adorno, *Upplysningens dialektik: Filosofiska fragment* (Göteborg: Röda bokförlaget, 1981).
- 11 Fred S. Siebert, Theodore Peterson & Wilbur Schramm, *Four theories of the press: The authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet Communist concepts of what the press should be and do* (Urbana: University of Illinois Press, 1956). Elin Gardeström, "Four theories of the press: Boken som vägrar bli presshistoria", *Nordicom-Information*, vol. 31, nr 1–2, 2009.
- 12 Daniel C. Hallin & Paolo Mancini, *Comparing media systems: Three models of media and politics* (New York: Cambridge University Press, 2004). Lars Nord menar att då tidningsläsandet minskar och politikernas och intresseorganisationers inflytande på medierna avtar i de nordiska länderna, rör de sig i riktning mot den liberala modellen. Lars Nord, "Comparing Nordic media systems: North between West and East?", *Central European Journal of Communication*, vol. 1, nr 1, 2008.
- 13 Henrik G. Bastiansen, "Media history and the study of media systems", *Media History*, vol. 14, nr 1, 2008. Jämför Henrik G. Bastiansen & Hans Fredrik Dahl, *Norsk mediehistorie* (Oslo: Universitetsforlaget, 2003).
- 14 Se exempelvis diskussionerna i Arnold S. de Beer & John C. Merrill, *Global journalism: Topical issues and media systems* (1983; Boston: Pearson, 2004), särskilt 19ff. Dock används "media systems" endast i den senaste upplagans undertitel, de tidigare kallades "A survey of the world's mass media" (1983), respektive "Survey of international communication" (1991 och 1995). Även här kan alltså avläsas ett nymornat intresse för systemperspektivet.
- 15 Förutom att placera det norska mediasystemets "höjdpunkt" till åren mellan 1960 och 1980, menar Bastiansen till exempel att det föregående mediasystemet (det mellan 1950 och 1960) främst utmärkte sig genom att medierna blev visuella. Hur äldre medieformer som måleri, träsnitt, litografi, fotografi och film, för att nämna några, förhåller sig till en sådan evolutionshistoria är oklart.
- 16 Harold Mah, "Phantasies of the public sphere: Rethinking the Habermas of historians", *Journal of Modern History*, vol. 72, nr 1, 2000, 153; Geoff Eley, "Nations, publics and political cultures: Placing Habermas in the nineteenth century", *Habermas and the public sphere*, red. Craig Calhoun (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1992); Peter Uwe Hohendahl & Marc Silberman, "Critical theory, public sphere and culture: Jürgen Habermas and his critics", *New German Critique*, vol. 16, 1979. Jämför även Habermas tankar kring det kommunika-

- tiva handlandet, där livsvärlden (familj, vänner; den kommunikativa gemenskapen) koloniserar av systemen (ekonomiska och byråkratiska strukturer).
- 17 För svenska introduktioner till fältet se inledningarna i Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars, red., *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2006), respektive Solveig Jülich, Patrik Lundell & Pelle Snickars, red., *Mediernas kulturhistoria* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2008); se även Pelle Snickars, "Om ny och gammal mediehistoria", *Nordicom Information*, nr 1, 2006, liksom Anders Ekström, "Kulturhistorisk medieforskning: Fyra spår", i Jülich, Lundell & Snickars.
 - 18 Även boken har behandlats nog så styvmoderligt inom den traditionella medievetenskapen. Om den lågkulturella stämpeln, se till exempel Snickars, 7.
 - 19 För en studie av samspelet mellan de stora förhoppningarna på den elektriska telegrafan och tidningarnas användning av telegram vid mitten av 1800-talet, se Jonas Harvard, "Modernitetens depescher: Telegrafan och den norrländska pressens tidshorisonter 1850–1870", *Presshistorisk årsbok* 2007.
 - 20 Raymond Williams, *Marxism and literature* (Oxford: Oxford University Press, 1977), 121–127. Carolyn Marvin, *When old technologies were new: Thinking about electric communication in the late nineteenth century* (New York: Oxford University Press, 1988) återupplivar den entusiasm som i historien omgärdat en lång rad innovationer på medieområdet. Om nya medier i historiskt perspektiv se också Lisa Gitelman & Geoffrey B. Pingree, red., *New media, 1740–1915* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2003).
 - 21 Se Patrik Lundell, "From enlightened participation to liberal professionalism: On the historiography of the press as a resource for legitimacy", *History of participatory media: Politics and publics, 1750–2000*, red. Anders Ekström, Solveig Jülich, Frans Lundgren & Per Wisselgren (New York: Routledge, 2010; under utgivning), som handlar om hur även den forskning som ifrågasatt att deltagande medier skulle vara ett nytt fenomen i vår digitala tid utgått (om inte annat så genom tystnad) från att de traditionella massmedierna historiskt sett saknat partiparticipatoriska element.
 - 22 Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars, "I medicarkviet", *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, 19, citatet 11; se även 25. Att mediesystem är mediehistoriens viktigaste studieobjekt framförs i Bastiansen & Dahl, 17.
 - 23 Örjan Simonson, "När posten höll tempot i medielandskapet: Postväsendet kring sekelskiftet 1700", i Jülich, Lundell & Snickars, 254; se även Werner Faulstich, *Medien zwischen Herrschaft und Revolte: Die Medienkultur der Frühen Neuzeit* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998). Simonson presenterade 2007 bidraget på konferensen Kulturhistorisk medieforskning vid en session kallad just "Mediesystem", vars syfte var att analysera det komplexa sambandet mellan medieindustri och mediekultur före 1900.
 - 24 Asa Briggs & Peter Burke, *A social history of the media: From Gutenberg to the Internet* (Cambridge: Polity, 2002), 22f.
 - 25 Ibid.

- 26 Ibid., 74.
- 27 Joseph Schumpeter, *History of economic analysis* (London: Routledge, 1994).
- 28 På ett liknande sätt har man arbetat inom vetenskapshistorien när man närmat sig en systemansats med mediala förtecken. Vetenskapens praktiker har tolkats utifrån olika representationsformer, och man har studerat hur utbytet mellan olika publikationer och institutioner varit avgörande för både kunskapsproduktionen och kunskapsspridningen. Medierna har i den meningen konstituerat vetenskap som samhällligt fenomen. En diskussion om fältet hittas i Dick Kasperowski, *Vetenskap, media, allmänhet* (2001; Göteborg: Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori, 2003). Ett epokgörande arbete är Steven Shapins och Simon Schaffers *Leviathan and the air-pump: Hobbes, Boyle and the experimental life* (1985). Ett par svenska bidrag som inspirerat är Sven Widmalm, *Det öppna laboratoriet: Uppsalafysiken och dess nätverk, 1853–1910* (Stockholm: Atlantis, 2001), särskilt kapitlet ”Den vetenskapliga offentligheten”, och Anders Ekström, red., *Den mediala vetenskapen* (Nora: Nya Doxa, 2004). Även om dessa forskare inte talat om förhållandet mellan vetenskap och medier i termer av system, är parallellerna uppenbara. I dessa studier har man också prioriterat närgångna fallstudier på ett sätt som ligger nära den föreliggande ansatsen.